

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИК ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Литвин С. В.

старший викладач кафедри педагогіки,
методики та менеджменту освіти
Навчально-наукового інституту
«Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0003-2025-4705

У сучасних умовах стрімкої цифровізації всіх сфер суспільного життя, зокрема й освіти, зростає значення формування професійної культури здобувачів вищої освіти як ключового чинника їхнього всебічного розвитку. Професійна культура не лише забезпечує фахову підготовку, а й формує морально-етичні орієнтири, ціннісні установки та відповідальне ставлення до професійної діяльності в умовах цифрового середовища. Метою статті є аналіз впливу цифровізації освітнього простору на процес формування професійної культури здобувачів вищої освіти й визначення ефективних педагогічних умов для реалізації цього процесу, визначення педагогічних умов та інструментів, що сприяють формуванню професійної культури здобувачів освіти в цифровій реальності, оцінювання впливу цифрових технологій на ціннісні орієнтації майбутніх фахівців. Формування професійної культури в умовах цифровізації вищої освіти потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні інновації з гуманітарними цінностями. Цифрове середовище не лише трансформує форми навчання, а й відкриває нові можливості для виховання висококультурних, соціально відповідальних і конкурентоспроможних фахівців. Успішна реалізація цієї мети можлива за умови інтеграції педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток критичного мислення, етичної свідомості й цифрової компетентності студентів. Водночас особливої уваги потребує формування стійкої мотивації до саморозвитку, академічної доброчесності та здатності адаптуватися до змін цифрового середовища, що сприяє якісній професійній підготовці й самореалізації особистості. Цифровізація змінює не лише технології навчання, а й соціокультурний контекст взаємодії учасників освітнього процесу. Саме тому професійна культура здобувачів вищої освіти має формуватися з урахуванням етичних норм поведінки в цифровому середовищі та відповідального використання цифрових інструментів.

Ключові слова: професійна культура, виховання, цифровізація, цифрові технології.

Lytvyn S. V. Formation of professional culture as a factor in student education in the conditions of digitalization of the educational space

In the current conditions of rapid digitalization of all spheres of social life, including education, the importance of forming a professional culture of higher education students is growing as a key factor in their comprehensive development. Professional culture provides not only professional training, but also forms moral and ethical guidelines, value attitudes and a responsible attitude to professional activity in the digital environment. The purpose of the article is to analyze the impact of digitalization of the educational space on the process of forming a professional culture of higher education students and to determine effective pedagogical conditions for the implementation of this process, to determine pedagogical conditions and tools that contribute to the formation of a professional culture of education students in digital reality, to assess the impact of digital technologies on the value orientations of future specialists. The formation of a professional culture in the conditions of digitalization of higher education requires an integrated approach that combines technological innovations with humanitarian values. The digital environment not only transforms forms of education, but also opens up new opportunities for educating highly cultured, socially responsible and competitive specialists. Successful implementation of this goal is possible provided that pedagogical strategies aimed at developing critical thinking, ethical awareness and digital competence of students are integrated. At the same time, special attention is required to form a sustainable motivation for self-development, academic integrity and the ability to adapt to changes in the digital environment, which contributes to high-quality professional training and self-realization of the individual. Digitalization changes

not only learning technologies, but also the socio-cultural context of interaction between participants in the educational process. That is why the professional culture of students should be formed taking into account ethical norms of behavior in the digital environment and the responsible use of digital tools.

Keywords: professional culture, education, digitalization, digital technologies.

Вступ. У різні епохи та часи, етапи своєї історії суспільство по-різному проводило роботу із соціалізації молоді, а правильне виховання молодого покоління було пріоритетним завданням для будь-якого суспільства. Стосовно сьогодення можна говорити, що актуальність виховного процесу в закладі вищої освіти зумовлена все вищими вимогами як до професійної підготовки, так і до всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця [2]. Безумовно, єдність компетентнісного й виховного підходів у навчанні, на якому ґрунтується професійна підготовка, сприяє творчому розвитку та самореалізації особистості молодого фахівця, що забезпечує його конкурентоспроможність на ринку праці [3].

Сучасна інформаційна культура висуває свої вимоги адаптації особистості сучасних реаліях. Упровадження нових інноваційних технологій у систему професійної педагогічної освіти сприяє формуванню творчо активної особистості.

Сучасні інновації освіти відображають особливості соціально-економічних, соціокультурних процесів у суспільному розвитку. Освітнє середовище сучасного закладу вищої освіти виступає як система умов для соціалізації, професійного становлення, розвитку професійних компетенцій, формування професійно значимих якостей і цінностей. Сьогодні це середовище перебуває на етапі цифрової трансформації, завдяки включенню до неї як традиційного для педагогічної освіти середовища міжособистісної взаємодії, так і цифрового розширення – цифрового освітнього середовища.

Освітнє середовище сучасного закладу вищої освіти виступає як система умов для соціалізації професійного становлення, розвитку професійних компетенцій, формування професійно значимих якостей і цінностей. Сьогодні це середовище перебуває на етапі цифрової трансформації, завдяки включенню до неї не тільки традиційного для педагогічної освіти середовища міжособистісної взаємодії,

а й цифрового розширення – цифрового освітнього середовища.

Метою статті є обґрунтування моделі розвитку професійного виховання здобувачів вищої освіти в умовах цифрової трансформації освітнього середовища сучасного закладу вищої освіти, аналіз впливу цифровізації освітнього простору на процес формування професійної культури здобувачів вищої освіти та визначення ефективних педагогічних умов для реалізації цього процесу, визначення педагогічних умов та інструментів, що сприяють формуванню професійної культури здобувачів освіти в цифровій реальності, оцінювання впливу цифрових технологій на ціннісні орієнтації майбутніх фахівців.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження проблеми формування професійної культури здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації освітнього простору використано комплекс взаємопов'язаних методів, що дали змогу забезпечити всебічність і глибину аналізу досліджуваного явища. Теоретичні методи включали аналіз, синтез, узагальнення, класифікацію та систематизацію наукових джерел із педагогіки, психології, соціології й інформаційних технологій. Застосування цих методів дало виявити ключові чинники впливу цифровізації на професійне становлення особистості.

Результати. Особливістю сучасного світу є його висока динамічність. Це стосується всіх аспектів життя людини. У цих умовах стають затребуваними базові цінності особистості, що дають змогу бути «стабільним» носієм культури суспільства, а в умовах динаміки громадських змін приносити в неї частку своєї праці, своїх досягнень. Виховання особистості в сучасних умовах цифрової трансформації суспільства стає стратегічно важливим напрямом у роботі закладу вищої освіти й основою для подальшого розвитку всього суспільства.

Виховання в широкому сучасному сенсі – це процес, який не має тимчасових і просторових кордонів, спрямований на освоєння

особистістю вимог і норм, прийнятих у суспільстві, пов'язаний із формуванням цінностей загальної та професійної культури.

У ХХІ ст. комунікація щодо свого вигляду повністю трансформувалася в цифровий простір, забезпечуючи споживача зручним і швидким способом контакту [3], зокрема у виховній і навчальній діяльності технічне обладнання, надшвидкісний інтернет і потенціал сучасних цифрових освітніх та інформаційних ресурсів [1] дають педагогам змогу вибудовувати стратегії та індивідуальні програми на користь ефективної реалізації процесів виховання, формування й розвитку особистості.

В умовах стрімкої цифровізації суспільства, що характеризується глобальними змінами в інформаційно-комунікаційній сфері, відбувається фундаментальна трансформація традиційних моделей взаємодії, що торкається всіх аспектів особистісних і професійних відносин.

Сучасна соціокультурна ситуація, у якій реалізується освіта на всіх його рівнях, детермінує прояв різних трендів – цифровізації, полікультурності й масовізації культури. Перехід людства до технологічного укладу 4:0 не лише тягне за собою зміни технологічної сфери, а й дає підстави говорити про розвиток інформаційного суспільства та засобів інформатизації й цифровізації освіти.

Цифрова епоха створює нову ситуацію розвитку представникам цифрової епохи, їх соціалізації. Це актуалізує проблему вивчення як особливостей цифрового покоління, так і характеристик процесу їх виховання. У результаті аналізу сучасних наукових публікацій зазначено, що під впливом цифровізації змінюються цілі, суб'єкти, зміст, засоби виховання. Цілі відображають становлення людини як соціально-технологічної істоти, що функціонує у двох просторах; суб'єкти виховання відрізняються рівнем цифрової компетентності й залучення до інтернет-середовища; зміст виховання визначається цілями та програмами, а методи організації процесу виховання та їх результати дедалі більше визначаються умовами цифрового суспільства.

Аналіз робіт сучасних вчених з питань виховання цифрового покоління дав змогу виділити дещо найчастіше обговорюваних

у публікаціях аспектів: це суб'єкти виховання та їх взаємодія; цілі, зміст і засоби виховання.

Сучасні здобувачі вищої освіти перебувають у цифровому середовищі від народження, віртуальний простір – це невід'ємна частина буття, а цифрові пристрої – це знаряддя їх життєдіяльності. Сучасні здобувачі вищої освіти – істоти як соціальні, так і технологічні. Цифровізація освіти змусила задуматися дослідників про цілі сучасного виховання.

Виховання в епоху цифровізації освіти, безперечно, має свої особливості. При виявленні особливостей процесу виховання здобувачів освіти як майбутніх професіоналів важливо розглядати виховання як процес розвитку особистісних якостей, затребуваних для вирішення професійних завдань, а також професійної культури загалом [4]. У цьому контексті особливе значення мають цінності – загальнолюдські та професійні. Так як виховання реалізується в цифровому просторі, не менш важливі для нас якості особистості здобувача вищої освіти, що є цінними для цього середовища. Науковці систематизують можливості цифрового виховного простору, виділяючи його три основні компоненти: освітні ресурси (цифровий контент); освітні взаємодії й управління освітньою діяльністю в цифровому середовищі; цінності особистості, що впливають із них: креативність, нестандартність мислення, інформаційна цифрова відповідальність.

Аналіз публікацій показав, що цілі виховання пов'язують із:

1) ціннісним аспектом: інтеграцією у виховному процесі світової та вітчизняної культури, створенням духовно спрямованої системи виховання;

2) підготовкою успішної особистості: освоєнням тих навичок, які знадобляться в майбутньому; з формуванням успішної та конкурентоспроможної особистості;

3) формуванням особистості цифрового суспільства: гармонізацією традиційного й віртуального середовища взаємодії, створенням умов для безпечного використання здобувачами вищої освіти інтернет-простору; розвитку навичок безпечної присутності та споживання контенту у віртуальному просторі.

Вплив цифрового суспільства на формування цілей виховання очевидний. Цілі виховання, що враховують стихійність соціалізації в цифровому просторі, включають ідеї, з одного боку, перетворення процесу виховання на більш цілеспрямований і керований, а з іншого боку, зміни підходів до організації виховання за допомогою цифрових ресурсів.

Нині, з одного боку, зменшується звернення до традиційних для доцифрового періоду засобів (книги, колектив, дозвілля, праця тощо), з іншого – відбувається поповнення новими цифровими засобами організації виховної діяльності: соціальні мережі й медіа (Instagram, TikTok, YouTube) стають джерелами соціальної інформації; сайти, платформи – середовищем для організації виховної роботи (онлайн-відвідування музеїв, екскурсій, вистав тощо); нові цифрові ресурси розширюють соціокультурне середовище виховання й підвищують його доступність; платформи PADLET, MIRO, Mentimeter, Quizizz, ZOOM тощо, а також групи й мережеві спільноти стають майданчиками для організації спільної діяльності вихованців і вихователів, проведення виховних подій. Цифрові ресурси на основі штучного інтелекту, такі як доповнена реальність, віртуальна реальність, інтернет-речі (чат-боти, 3D-моделювання, робототехніка, блокчейни), цифровий двійник (аналіз поведінки); хештеги, реакції допомагають здійснювати розміщення та пошук потрібної інформації, оперативний зворотний зв'язок тощо.

Організація виховного процесу в закладі вищої освіти є складною системою, що динамічно розвивається та вимагає впровадження інноваційних рішень і підходів. Основною метою виховної діяльності в закладі вищої освіти є забезпечення сприятливих умов для формування особистісного та професійного потенціалу майбутніх фахівців. Здобувачі освіти повинні мати творче мислення, займати активну життєву позицію, самостійно вирішувати поставлені завдання й брати відповідальність за прийняті рішення, а також вибудовувати довгострокові та продуктивні взаємини з навколишніми. Формування особистісних і професійних якостей претендентів на вищу освіту в сучасних умовах виховання здійсню-

ється за допомогою використання електронних ресурсів.

Сучасний процес навчання й виховання є не просто передачею знань від викладача здобувачів освіти, нормативних вимог до правил поведінки, а й роботою із системою життєвих цінностей, що сприяє соціалізації та самореалізації особистості. Виховний процес у закладі вищої освіти максимально здатний продемонструвати весь спектр цінностей, які важливо донести до молодого покоління. Доцільність використання електронних ресурсів полягає в тому, щоб педагог міг спрощувати технічну сторону своєї роботи й більше часу присвячувати плануванню майбутньої виховної діяльності. Застосування цифрових ресурсів у процесі виховання сприяє розвитку іміджу викладача як компетентного фахівця: здобувач освіти орієнтований на використання цифрових технологій, віртуального спілкування, інноваційних методів навчання. Робота в інформаційному просторі спрямована на оволодіння здобувачами освіти професійних та особистісних компетенцій. Це, у свою чергу, говорить про високу якість реалізації виховної діяльності в закладі вищої освіти.

Упровадження цифрових технологій у навчання, виховання й життя людини є однією з причин зміни культурно-етичних та ідеологічних понять життєдіяльності суб'єкта.

Одним із найбільш значущих викликів сучасного цифрового середовища є формування так званого «кліпового мислення», що виникає при тривалому споживанні поверхової інформації в мозаїчному та препарованому вигляді через комп'ютерні засоби й телебачення [6]. Цей феномен, що характеризується як мислення миттєвого сприйняття, істотно впливає на когнітивні процеси людини, обмежуючи її здатність до глибокого аналізу інформації та формування цілісної картини світу. Особливу тривогу викликає той факт, що кліпове мислення призводить до ослаблення почуття співпереживання й відповідальності, спотворюючи основу особистості.

Виникнення цифрового середовища – це, безумовно, нові знання, а точніше, знання нового рівня. Цифрове середовище знаходиться на стадії інтенсивного формування й не

менш інтенсивної зміни під дією суб'єктивної сторони. Тісна взаємодія двох сторін призводить до формування певних правил у дії суб'єкта, використовуючи які суб'єкт досягає результату у вигляді нових знань про об'єкт, а при вдалому збігу обставин може навіть сформулювати нові методи пізнання. Однак можливість помилки, безумовно, працює й у цифровому світі, визначаючи рамки вільного пошуку, ускладнюючи або змінюючи душевну рефлексію суб'єкта на масове сприйняття реальності під впливом соціальних мереж.

Цифрова трансформація освітнього середовища сьогодні актуалізує подібні ціннісні протиріччя й ризики. Тому актуальним є обґрунтування моделі цінностей цифрового виховного середовища, яке може допомогти у відповіді на низку питань. Як співвідносяться традиційні педагогічні цінності й цінності цифрового виховного середовища? Як гармонізувати освоєння професійних цінностей у процесі професійного виховання майбутнього фахівця в збагаченому цифровими інструментами та сервісами освітньому середовищі? Як подолати ціннісні ризики сучасного професійного виховання?

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- установити відповідності між можливостями й цінностями цифрового освітнього середовища, стратегіями освітньої діяльності й перспективними компетенціями майбутнього фахівця, а також ціннісними ризиками в нових освітніх умовах;

- побудувати й уявити модель цінностей цифрового освітнього середовища як орієнтира професійного виховання майбутніх фахівців;

- сформулювати пропозиції щодо гармонізації процесу освоєння професійних цінностей майбутніми фахівцями в збагаченому цифровими інструментами й сервісами освітнього середовища.

Особливості виховання сучасного цифрового покоління полягають у такому [5]:

- 1) воно організується у двох просторах – реальному й віртуальному;

- 2) вихованці оперативніше освоюють кіберпростір, ніж вихователі, що породжує явище «цифрової безпритульності» й актуа-

лізує проблему подолання цифрової некомпетентності педагогів;

- 3) цифровий простір несе властиві йому ризики для вихованців, тому важливо підвищити готовність педагогів до виховної діяльності з урахуванням гармонійного використання потенціалу двох просторів.

У разі цифровізації у виховному процесі змінюються цілі, суб'єкти, зміст, засоби виховання.

Цілі виховання, з одного боку, відображають розуміння людини як соціальної та технологічної істоти, що функціонує у двох просторах, а з іншого боку, ураховують можливості й ризики інтернет-простору.

Суб'єкти виховання – педагоги та здобувачі освіти – це представники різних поколінь, що відрізняються рівнем залучення до цифрового простору й цифрової компетентності. Вихованці – активні жителі двох просторів, в одному з яких вони надані самі собі («цифрові безпритульні»). Педагоги – дедалі більше наставники, тьютори, які відрізняються від здобувачів освіти іноді нижчим рівнем цифрової компетентності. З'являються нові суб'єкти виховання (digital-технології, мережеві спільноти), що дає нові можливості для організації процесу виховання. Взаємодія суб'єктів виховного процесу вимагає охоплення віртуального середовища й розширення за її рахунок виховного простору, використання його можливостей в організації взаємодії.

Висновки. Цифрова сфера життя кожної людини стає важливим елементом комунікації та засвоєння норм поведінки й діяльності. Цифрові технології мають можливість забезпечити взаємодію різних учасників освітнього та виховного процесу, але водночас віртуальне середовище дає змогу, з одного боку, значною мірою розширити кордони прояву особистісних проявів власного «Я» в різних аспектах, у тому числі у сфері професійної підготовки, в освоєнні культури та соціальної ідентичності, а з іншого – призвести до серйозних проблем у дезадаптації особистості, проблем соціалізації. Тому використання віртуального середовища у виховному процесі має бути направлено на продуктивний, соціальний і професійний розвиток особистості, яке допоможе зберегти цілісність свого «Я».

Список використаних джерел

1. Бакай С. Ю. Деякі аспекти виховання дітей та молоді у цифровому просторі сьогодення. *Цифрова трансформація освіти та науки* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди та ін. ; редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків : [б. в.], 2023. С. 150–153.
2. Бех І. Д. Сучасна освіта на шляху до досконалості. *Рідна школа*. Вип. 1072. С. 32–37.
3. Биков В. Ю., Буров О. Ю., Дементієвська Н. П. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. *Information Technologies and Learning Tools*. № 70 (2). С. 313–331.
4. Виховання дітей та молоді у цифровому просторі : посібник / К. О. Журба й інші. Київ, 2022. 124 с.
5. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., Вознесенська О. Л., Гавриш Н. В., Гончар Л. В., Журба К. О., Ільїн В. В., Канішевська Л. В., Кириченко В. І., Комаровська О. А., Корнієнко А. В., Куниця Т. Ю., Курбатов С. В., Литовченко О. В., Малиношевський Р. В., Мачуський В. В., Найдьбонова Л. А., Рейпольська О. Д., Толочко С. В., Федорченко Т. Є., Харченко Н. В., Чаплінська Ю. С., Шахрай В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. № 4 (2). С. 1–30.
6. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. *Освіта і суспільство*. № 10-11. С. 8–9.

References

1. Bakai, S. Yu. (2023). Deiaiki aspekty vykhovannia ditei ta molodi u tsyfrovomu prostori sohodennia [Some aspects of raising children and youth in today's digital space. Digital transformation of education and science]. *Tsyfrova transformatsiia osvity ta nauky* : materialy I Vseukr. nauk.-prakt. konf., 2–3 berez. 2023 r. / Kharkiv. nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody [ta in.] ; [redkol.: Yu. D. Boichuk (holov. red.) ta in.]. Kharkiv : [b. v.], 2023. S. 150–153 [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2021). Suchasna osvita na shliakhu do doskonalosti [Modern education on the path to excellence]. *Ridna shkola*, (1072) S. 32–37 [in Ukrainian].
3. Bykov, V. Iu., Burov, O. Iu., & Dementiievska, N. P. (2019). Kiberbezpeka v tsyfrovomu navchalnomu seredovyshchi [Cybersecurity in the digital learning environment]. *Information Technologies and Learning Tools*, 70 (2), S. 313–331 [in Ukrainian].
4. Zhurba, K. O., Kanishevska, L. V., Malynoshevskiy, R. V., Kharchenko, N. V., Fedorenko, S. V (2022). Vykhovannia ditei ta molodi u tsyfrovomu prostori [Raising children and youth in the digital space]. *Posibnyk*. Kyiv, 2022. 124 s. [in Ukrainian].
5. Kremen, V. H., Sysoieva, S. O., Bekh, I. D., Voznesenska, O. L., Havrysh, N. V., Honchar, L. V., Zhurba, K. O., Ilin, V. V., Kanishevska, L. V., Kyrychenko, V. I., Komarovska, O. A., Korniienko, A. V., Kunytsia, T. Yu., Kurbatov, S. V., Lytovchenko, O. V., Malynoshevskiy, R. V., Machuskiy, V. V., Naidonova, L. A., Reipolska, O. D., Tolochko, S. V., Fedorchenko, T. Ye., Kharchenko, N. V., Chaplinska, Yu. S., Shakhrai, V. M. (2022). Kontseptsiiia vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori [The concept of raising children and youth in the digital space]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 4 (2), S. 1–30 [in Ukrainian].
6. Sysoieva, S. (2021). Tsyfrovizatsiia osvity: pedahohichni priorytety [Digitalization of education: pedagogical priorities]. "Osvita i suspilstvo". № 10–11, S. 8–9 [in Ukrainian].

Надійшла 12.08.2025

Прийнята 12.09.2025

Опублікована 15.10.2025